



УДК 378

## РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ПОКАЗНИКІВ ОСОБИСТІСНО-РЕФЛЕКСИВНОГО КРИТЕРІЮ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРАНТА АГРАРНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Бурмакіна Н.С., старший викладач кафедри іноземних мов  
Житомирський національний агроекологічний університет

На основі теоретичного аналізу педагогічної літератури простежено зв'язок між компонентами професійно-педагогічної компетентності викладача аграрних спеціальностей ВНЗ і компонентами професійно-педагогічної компетентності магістранта аграрного фаху. Запропоновано основні критерії та їхні показники для оцінювання професійно-педагогічної компетентності магістранта-аграрія. Розглянуто характеристики рівнів мотиваційного, індивідуально-психологічного, загальнокультурного показника та показника самодіагностики особистісно-рефлексивного критерію.

**Ключові слова:** професійно-педагогічна компетентність, показник, рівень, магістрант, аграрна спеціальність.

На основании теоретического анализа педагогической литературы прослежена связь между компонентами профессионально-педагогической компетентности преподавателя аграрных специальностей вуза и компонентами профессионально-педагогической компетентности магистранта аграрной специальности. Предложены основные критерии и их показатели для оценки профессионально-педагогической компетентности магистранта-агрария. Рассмотрены характеристики уровней мотивационного, индивидуально-психологического, общекультурного показателя и показателя самодиагностики личностно-рефлексивного критерия.

**Ключевые слова:** профессионально-педагогическая компетентность, показатель, уровень, магистрант, аграрная специальность.

Burmakina N.S. THE LEVELS FOR INDICATORS ASSESSMENT OF PERSONAL AND REFLEXIVE CRITERION OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE OF A STUDENT OF MASTER DEGREE COURSE OF AGRARIAN SPECIALITY

In order to obtain the necessary criteria and indicators the concept „professional pedagogical competence of a teacher of higher education of agrarian specialties” has been determined on the basis of theoretical analysis of pedagogical literature. The connection between the components of professional pedagogical competence of a teacher of higher education of agrarian speciality and the components of professional pedagogical competence of a student of master degree course of agrarian speciality has been considered. The author determines three main criteria and their indicators for professional pedagogical competence assessment of a student of master degree course of agrarian speciality. The paper focuses on the personal and reflexive criterion of professional pedagogical competence of a student of master degree course of agrarian speciality. The author considers its indicators: in particular, motivational, personal psychological, general cultural indicators and the indicator of self-diagnostics. The author determines three main levels (low, medium and high) for indicators assessment of personal and reflexive criterion. The main characteristics of the given indicators have been investigated.

**Key words:** professional and pedagogical competence, indicator, level, student of master degree course, agrarian speciality.

**Постановка проблеми.** Стаття 55 Закону України «Про вищу освіту» вказує, що посади педагогічних працівників ВНЗ можуть займати особи із ступенем магістра за відповідною спеціальністю [1]. Таким

чином, одним із функціональних напрямків діяльності магістра аграрної спеціальності може бути науково-педагогічний напрямок, а одним із результатів навчання в магістратурі аграрного ВНЗ повинна стати



готовність магістра-аграрія до педагогічної діяльності. Ця готовність проявляється через наявність професійно-педагогічної компетентності у випускника магістратури. Рівень сформованості професійно-педагогічної компетентності магістранта аграрної спеціальності можна оцінити за допомогою системи певних критеріїв та показників.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питанням визначення рівнів для оцінювання професійно-педагогічної компетентності за певними критеріями та показниками займалися: М.В. Архипова, О.В. Дерев'янка, С.О. Доценко, О.Ф. Євсюков, Н.А. Залесова, В.О. Калінін, О.Б. Кисельова, О.М. Кутова, І.Р. Михайлюк, Я.Б. Сікора, В.І. Стахневич, В.І. Тернопільська, О.Г. Федорцова.

**Постановка завдання.** Мета статті – визначення рівнів сформованості професійно-педагогічної компетентності магістранта аграрної спеціальності за показниками особистісно-рефлексивного критерію.

**Виклад основного матеріалу.** На першому етапі дослідження педагогічної літератури ми дали визначення поняттю «професійно-педагогічна компетентність викладача аграрних спеціальностей ВНЗ». Професійно-педагогічна компетентність викладача аграрних спеціальностей ВНЗ є здатністю викладача мобілізувати, застосувати інтегративну систему, що включає педагогічні, психологічні, методичні знання, знання аграрної сфери; операційно-технологічні вміння і навички; інтелектуально і особистісно обумовлений життєвий досвід; індивідуальну своєрідність суб'єкту, яка дає можливість висловлювати професійно грамотні міркування, оцінки, думки для забезпечення виконання викладацьких функцій із необхідною якістю, що регламентується освітніми законами, нормативними документами тощо.

Другий етап аналізу педагогічної літератури допоміг з'ясувати можливі критерії і показники сформованості компонентів професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей. Відповідно до отриманих нами результатів критеріями для оцінювання сформованості даної компетентності виступають: знаннєвий, діяльнісно-практичний та особистісно-рефлексивний. Показниками знаннєвого критерію є спеціально-предметні знання, психолого-педагогічні знання та методичні знання магістранта аграрного фаху. Показниками діяльнісно-практичного критерію є вміння і навички випускника магістратури. Показниками особистісно-рефлексивного критерію було виокремлено мотиваційний, індивідуально-психологічний, загально-

культурний показник, а також показник самодіагностики.

Метою поданої статті ми обрали дослідження рівнів сформованості показників саме особистісно-рефлексивного критерію, адже оцінювання за цим критерієм визначає, чи має магістрант аграрної спеціальності схильність до ефективної роботи у педагогічному напрямку.

Досліджуючи сформованість професійної компетентності педагога, науковці неоднозначні у кількості і назвах можливих рівнів оцінювання. Але більшість науковців виокремлюють три рівні: низький, середній, високий (О.Б. Кисельова, Е.Р. Сaitбаєва); алгоритмічний, евристичний, творчий (Я.Б. Сікора); репродуктивний, реконструктивний, творчий (В.І. Тернопільська, О.В. Дерев'янка, М.В. Архипова); репродуктивний, конструктивний, творчий (О.Г. Федорцова); низький, достатній, високий (О.Ф. Євсюков); емпірично-інтуїтивний, репродуктивний, рефлексивно-творчий (І.Р. Михайлюк). Необхідно зазначити, що незважаючи на різні назви рівнів, існує певна змістовна паралель між ними. Тобто ознаки і зміст низького рівня співпадають з алгоритмічним, репродуктивним, емпірично-інтуїтивним. Ознаки і зміст середнього рівня є синонімічними до евристичного, достатнього, реконструктивного та конструктивного. А ознаки і зміст високого рівня є подібними до творчого та рефлексивно-творчого рівня. Різні назви науковців вказують на ознаки, які дослідники вважають найсуттєвішими для характеристики і конкретизації кожного рівня. У своєму дослідженні ми будемо дотримуватись таких основних назв, як низький, середній, високий, вважаючи їх найбільш узагальнюючими при описі того чи іншого показника.

Першим показником особистісно-рефлексивного критерію ми назвали мотиваційний. Він відображає ступінь мотивації магістранта до педагогічної діяльності.

А.А. Реан в основу професійно-педагогічної діяльності покладає концепцію про внутрішню і зовнішню мотивацію. Про внутрішній тип мотивації можна говорити, коли для особистості діяльність є значимою сама по собі. Якщо ж в основі мотивації професійної діяльності лежить прагнення до задоволення інших потреб, зовнішніх стосовно змісту самої діяльності (мотиви соціального престижу, зарплати тощо), то в даному випадку прийнято говорити про зовнішню мотивацію. Самі зовнішні мотиви диференціюються на зовнішні позитивні і зовнішні негативні. Зовнішня позитивна мотивація пов'язана із задоволенням потреб соціального престижу, повагою колег, матеріаль-



ними благами. Зовнішня негативна пов'язана з потребою самозахисту, прагненням уникнути осуду. Найбільш оптимальним, на думку А.А. Реана, є мотиваційний комплекс, у якому внутрішні мотиви займають провідне положення при мінімальному прояві зовнішніх негативних мотивів. Найгіршим є мотиваційний комплекс, в якому зовнішні негативні мотиви стають найбільш значущими при найменшій цінності внутрішніх мотивів [2].

Беручи до уваги погляди науковця, можемо визначити, що магістрант з високим рівнем сформованості мотиваційного показника має мотиваційний комплекс, в якому переважають внутрішні мотиви і мінімально виражені зовнішні негативні мотиви. Іншими словами, магістрант-аграрій має мотив зацікавленості і захопленості предметом, що буде викладатися ним; мотив захопленості педагогічною і виховною діяльністю; мотив пізнання наукової картини світу; мотив захоплення спілкування зі студентами; мотив самовдосконалення. Магістрант з середнім рівнем сформованості мотиваційного показника має мотиваційний комплекс, в якому переважають зовнішні мотиви над внутрішніми (або присутня невисока частка внутрішньої мотивації). Тобто у магістра переважають мотиви соціального престижу, поваги колег, матеріальних благ над мотивом наукового пізнання, мотивом педагогічної і виховної діяльності тощо; ціннісне ставлення до професії має непостійний характер; самореалізація носить ситуативний характер. Магістрант з низьким рівнем сформованості мотиваційного показника має мотиваційний комплекс, в якому зовнішні негативні мотиви стають найбільш значущими. Це означає, що магістр байдужий до наукової, педагогічної, виховної діяльності; інтерес до себе як до професіонала у магістранта відсутній; діяльність обумовлена мотивами уникання.

Індивідуально-психологічний показник узагальнює природні властивості особистості і набуті у соціумі властивості. Тому даний показник може умовно поділятися на якості, що характеризують стиль поведінки і діяльності та якості інтелекту і креативності. До перших може належати педагогічна техніка, педагогічний такт, педагогічне спілкування. С.С. Вітвицька вважає, що поняття «педагогічна техніка» містить дві групи складових. Перша група пов'язана з умінням педагога керувати своєю поведінкою – технікою володіння своїм організмом, друга – з умінням впливати на особистість і колектив: техніка організації контакту, управління педагогічним спілкуванням [3, с. 77]. Отже, організаторські здібності майбутнього педагога також є

складовою індивідуально-психологічного показника. Організаторська діяльність, віднесена до окремої людини, є нічим іншим, як системою взаємопов'язаних дій (технологій), спрямованих на об'єднання груп людей для досягнення спільної мети. Як один із специфічних видів людської діяльності, своїм об'єктом вона завжди має групу людей, а отже, передбачає відносини «людина – група людей», «організатор – група організованих». Люди, їхня психологія, їхня практична діяльність – основний і специфічний об'єкт організатора, суб'єкта організаторської діяльності [4].

Стиль поведінки і діяльності педагога характеризує педагогічний такт. В.А. Міжеріков називає такт «моральним регулятором педагогічного процесу» [5]. Культура спілкування педагога проявляється в умінні слухати і чути співрозмовника, вмінні ставити запитання, встановлювати контакти, розуміти іншого, орієнтуватися в ситуації спілкування, що склалася, вмінні бачити і правильно інтерпретувати реакцію людей, умінні проявляти і передавати своє ставлення з якогось приводу, в готовності і бажанні спілкуватися [5]. С.С. Вітвицька називає педагогічне спілкування «особливим видом творчості» [3, с. 73].

Якості інтелекту і креативності мають особливе значення у роботі педагога. Пріоритетом розвитку освіти сьогодні є спрямованість на творчий характер діяльності спеціалістів. Оскільки ми досліджуємо педагогічну компетентність майбутнього педагога-аграрія, то маємо звернути увагу на необхідність творчого мислення у магістранта не лише в аграрній, але й у педагогічній сфері.

Педагогічна творчість – діяльність, результатом якої є створення нових, оригінальних і більш досконалих матеріальних і духовних цінностей, які мають об'єктивну чи / та суб'єктивну цінність. Педагогічна творчість виявляється як в науковій діяльності педагога, так і в творчій педагогічній роботі (оригінальне вирішення педагогічних завдань, розробка нових педагогічних методів, прийомів, застосування педагогічного досвіду в нових умовах, імпровізація в педагогічному процесі). Творчий педагог повинен мати творчу уяву, нестандартне мислення, повинен постійно прагнути до самовдосконалення [6].

В.А. Міжеріков зазначає, що педагогічне мислення включає розвиток здатності до педагогічного аналізу і синтезу, розвиток таких якостей мислення, як критичність, самостійність, широта, гнучкість, активність, швидкість, спостережливість, педагогічна пам'ять [5].



Спираючись на вищепроведений аналіз індивідуально-психологічного показника особистісно-рефлексивного критерію, вважаємо можливим зробити висновок щодо рівней його розвитку. Високий рівень розвитку даного показника у магістра-аграрія характеризується низькою піддатливістю й високою толерантністю особистості; наявністю ознак креативності (здатність до створення нового, нетрадиційний підхід до організації навчально-виховного процесу, вміння творчо вирішувати будь-які професійні проблеми); здатністю до педагогічного аналізу і синтезу; розвиненістю таких якостей мислення, як критичність, самостійність, широта, гнучкість, активність, швидкість, спостережливість, педагогічна пам'ять; умінням педагога керувати своєю поведінкою та колективом, для чого необхідними є організаторські здібності, а саме активність, ініціативність, кмітливість, наполегливість, самовладнання, працездатність [7]; здатністю до активного психологічного впливу, організаторської проникливості, що дає можливість вчасно перейти на демократичний стиль роботи, який і дасть можливість мотивувати діяльність інших, проявляти ініціативу, що є запорукою вдалого результату; високою моральною культурою педагога; високою культурою спілкування як вербальними так і невербальними засобами. Магістрант – аграрій з середнім рівнем розвитку цього показника – не в повній мірі володіє зазначеними якостями. Він уміє здійснювати загальний аналіз, але здатність і вміння корекції власної поведінки розвинені недостатньо і мають ситуативний характер. Такий студент частково схильний до емпатії, гнучкості, у нього відсутні виражені якості лідера, відсутнє вміння повести людей до мети, зацікавити; можливим проявом поданих характеристик може бути постійний авторитарний стиль роботи.

Магістрант-аграрій з низьким рівнем розвитку індивідуально-психологічного показника володіє елементарними навичками культури, професійно значущі якості і здібності сформовані слабко. Такий магістрант не володіє вміннями контролю за своєю поведінкою, не вміє коригувати власну поведінку, не вміє творчо вирішувати професійні проблеми. Низький рівень сформованості організаторських здібностей магістранта проявляється у неспроможності організувати як себе, так і інших, у низькому рівні вимог, у невтручанні, незацікавленості процесом роботи і пасивності.

Відповідно до логіки нашого дослідження наступним етапом ми повинні проаналізувати загальнокультурний показник

особистісно-рефлексивного критерію. Загальнокультурний показник повинен відображати сформованість особистості у моральній, правовій, загальнокультурній, світоглядній сферах.

Моральність конкретної людини – це засвоєна, внутрішньо прийнята суспільна мораль, що регулює її індивідуальну поведінку і спирається на світоглядні переконання і почуття сумління. Розвинута моральна свідомість передбачає знання моральних принципів, норм і одночасно постійне усвідомлення свого морального становища в суспільстві, морального стану, відчуття. Суб'єктивною рушійною силою розвитку моральної свідомості виступає моральне мислення – процес постійного накопичення і усвідомлення моральних фактів, ставлень, ситуацій, їх аналіз, оцінка, прийняття моральних рішень, прийняття відповідальних рішень. Моральні почуття, свідомість і мислення є основою і стимулом прояву моральної волі. Поза моральною волею і дієво-практичним ставленням до світу не існує реальної моральної особистості. Моральна поведінка особистості має наступну послідовність: життєва ситуація – породжувані нею морально-чуттєві переживання – моральне усвідомлення ситуації і мотивів поведінки, вибір і прийняття рішень – волевий стимул – вчинок [8]. Тісно пов'язаною з моральною сферою особистості виступає правова сфера, адже вона регулює відносини між суб'єктами взаємодії. Загальнокультурна сфера стосується розвитку культури особистості та суспільства в усіх її аспектах та передбачає формування культури міжособистісних відносин, оволодіння світовою та вітчизняною культурною спадщиною, принципами толерантності, плюралізму [9]. Світогляд формує цілісну картину світу і визначає місце людини в ньому, сприяє оволодінню критеріями оцінки й інтерпретації соціальних, культурних і природних явищ, забезпечує трансляцію людського досвіду, привласнюючи культурні здобутки попередніх поколінь [10].

Отже, визначимо рівні сформованості загальнокультурного показника особистісно-рефлексивного критерію. Магістрант з високим рівнем розвитку даного показника усвідомлює себе частиною соціуму, усвідомлює свої обов'язки в соціумі, має знання і навички соціальної поведінки, що регламентуються нормативно-правовою базою законодавства; аналізує і оцінює досягнення національної, європейської та світової науки та культури, орієнтується в культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства, проявляє толерантну поведінку [9].



Магістрант з середнім рівнем розвитку соціокультурного показника має певні знання і навички соціальної поведінки, але застосовує їх ситуативно; не аналізує і не оцінює досягнення світової науки; не повністю розуміє свою роль у соціумі. Магістранта з низьким рівнем розвитку соціокультурного показника характеризує дистанціювання своєї особистості від соціуму, певна нестриманість манери поведінки в соціумі.

Проведений аналіз соціокультурного показника дає нам можливість перейти до розгляду показника самодіагностики особистісно-рефлексивного критерію професійно-педагогічної компетентності магістранта аграрних спеціальностей.

У науковій літературі досить часто поняття «самодіагностика», «самопостереження», «самооцінка», «самоаналіз», «самосвідомість», «самовизначення», а також «самокорекція», «саморегулювання», «самоконтроль» мають синонімічне значення. Всі перераховані поняття виступають результатами рефлексії особистості щодо своєї діяльності з метою її удосконалення.

Центральний фактор самодіагностики – так звана я-концепція. Професійна я-концепція може бути реальною і ідеальною. Реальна я-концепція відображає уявлення особистості про те, якою вона є. Ідеальна я-концепція відображає уявлення особистості про те, якою вона хотіла б бути. Ступінь адекватності я-концепції безпосередньо пов'язана з самооцінкою особистості – оцінкою особистості самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед людей. Самооцінка впливає на ефективність діяльності особистості, її подальший розвиток [11]. На основі досліджень структури професійної самосвідомості педагога, визначеною Ю.М. Орловим, ми можемо розглядати структуру професійної самосвідомості магістра-аграрія, яка складається з «актуального Я» (того, яким себе бачить магістрант сьогодні), «ретроспективного Я» (того, яким бачить себе магістрант стосовно початкових етапів роботи), «ідеального Я» (того, яким би магістрант хотів стати), «рефлексивного Я» (того, яким його бачать інші в професійній сфері). «Актуальне Я» є центральним елементом професійної самосвідомості магістранта, який базується на трьох інших, де «ретроспективне Я» в порівнянні до «актуального Я» дає шкалу власних досягнень та критеріїв самооцінки, «ідеальне Я» є цілісною перспективою особистості на себе, що обумовлює розвиток особистості в професійній сфері, «рефлексивне Я» є соціальною перспективою в самосвідомості магістранта [12]. Отже, магістрант з високим рівнем розвит-

ку даного показника виявляє усвідомлення необхідності самоаналізу, самовизначення, самоконтролю в особистісному зростанні професіонала, проявляє стійкий інтерес до пізнання своєї сутності, здійснює самодіагностику регулярно і цілеспрямовано, вміло володіє її прийомами, творчо застосовує різні способи і засоби самодіагностики. Середній рівень розвитку даного показника характеризується ситуативним проявом самодіагностики, недостатніми знаннями магістранта щодо своєї особистості, але з усвідомленням їх значимості, сформовані основні вміння самодіагностики застосовуються від випадку до випадку, прийоми є одноманітними. Низький рівень розвитку показника характеризується індивідуальним ставленням до самодіагностики, поверхневим знанням себе, своїх якостей, стандартністю мислення.

**Висновки.** Аналіз педагогічної літератури допоміг з'ясувати можливі рівні сформованості професійно-педагогічної компетентності магістранта аграрної спеціальності за показниками особистісно-рефлексивного критерію.

Перспективою подальших досліджень є визначення рівнів сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей за показниками знанневого та діяльнісно-практичного критеріїв.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам.вид-во, 2014. – 18 с. – (Бібліотека офіційних видань).
2. Реан А.А. Психология изучения личности / А.А. Реан. – СПб., Изд-во Михайлова В.А., 1999. – 288 с.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: [методичний посібник для студентів магістратури] / [С.С. Вітвицька]. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
4. Сластенин В.А. Педагогика: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / [В.А. Сластенин, И.Ф.Исаев, Е.Н. Шиянов]; под ред. В.А. Сластенина. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.
5. Мижеригов В.А. Введение в педагогическую деятельность / В.А. Мижеригов, М.Н. Ермоленко. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 268 с.
6. Стахневич В.І. Деякі аспекти педагогічної майстерності викладача вищої школи / В.І. Стахневич // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – № 159. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/10511/1/11svi.pdf>.
7. Лутошкин А.Н. Как вести за собой. Старшеклассникам об основах организаторской работы / А.Н. Лутошкин. – М.: Просвещение, 1978. – 159 с.



8. Лихачев Б.Т. Педагогика. Курс лекций: [учеб.пособие для студентов пед. учебн. заведений и слушателей ИПК и ФПК – 4-е изд. перераб.и доп.] / [Б.Т. Лихачев]. – М.: Юрайт, 1999. – 523 с.

9. Крутенко О.В. Формування загальнокультурної компетентності учнів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів. Загальнокультурна компетентність: [науково-методичний посібник] / [О.В. Крутенко]. – Черкаси: ЧОПООП, 2014. – 68 с.

10. Біличенко О. Гуманістичний світогляд викладача як умова модернізації вищої освіти в духовно-культурному контексті часу / О. Біличенко, В. Стоянов // ВІСНИК ЛЬВІВ. УН-ТУ. Сер. пед. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 1. – С. 169–174.

11. Петере В.А. Шпаргалка по психологии и педагогике: [учеб.пособие] / [В.А. Петере]. – М.: ТК Велби, 2005. – 48 с.

12. Орлов Ю.М. Восхождение к индивидуальности / Ю.М. Орлов. – М.: Просвещение, 1991. – 287 с.